

ován rozvojovým a nejméně rozvinutým zemím a zacházení, které si vzájemně poskytují státy, které uzavřely dohody o oblasti volného obchodu i o vytvoření celní unie.

Princip parity

Paritou v souvislosti s mezinárodní obchodní politikou se rozumí stejné zacházení dovezenými a domácími výrobky od okamžiku, kdy překročí hranice.

Článek III Všeobecné dohody upravující národní režim stanoví, že dovážené výrobky jiné smluvní strany nebudou ani přímo, ani nepřímo podrobeny vnitřním daním či jiným vnitřním dávkám vyšším, než jsou ty, kterým přímo nebo nepřímo podléhají obdobné výrobky domácí. Tento národní režim se dále vztahuje i na všechny zákony a jiné předpisy ovlivňující jejich prodej, nabízení na prodej, nákup, dopravu, distribuci nebo používání na vnitřním trhu. Faktor překročení státní hranice je zde důležitý proto, že dovážené zboží je na rozdíl od zboží domácího při překročení hranice zatíženo clem či jiným obchodněpolitickým opatřením, pokud existuje. Jakmile sou však tyto povinnosti splněny, je jakákoli diskriminace mezi domácími a dovezenými výrobky zakázána, zakázána je samozřejmě i diskriminace mezi různými dovezenými výrobky.

4.2 Podstata mnohostranného obchodního systému

Mnohostranný obchodní systém je možno charakterizovat jako proces postupné liberalizace obchodu cestou odstraňování tarifních a netarifních překážek. Děje se tak prostřednictvím mnohostranných obchodních jednání, jejichž výsledky záhdý z účastnických států poskytují na bázi zacházení podle doložky nejvyšších ýhod všem ostatním smluvním stranám s tím, že po dovozu se uplatňuje národní acházení. Součástí mnohostranného obchodního systému je i soubor pravidel chování států při uskutečňování zahraničního obchodu.

Není však cílem Všeobecné dohody, aby byly problémy spojené s ochranářstvím nahrazeny obtížemi vyplývajícími z přílišného liberalismu. Je proto pamatováno na některé situace, kdy v důsledku odstranění celních či netarifních překážek vzniknou problémy, tyto problémy jsou pojmenovány a specifikovány a stanoví se podmínky, a nichž lze přijmout opatření, které obtížím zamezí.

V zahraničněobchodní praxi se dále vyskytují případy, kdy je pronikání na trhy jiných smluvních stran napomáháno způsoby, které nejsou považovány za legitimní. Může se tak stát například použitím praktik, jakými jsou dumping nebo subvencování. Zdele toho však dochází k situacím, kdy jsou zneužívány instituty uznávané jako legální k účelům, pro které určeny nejsou. Nelze vyloučit ani stav, kdy je sice odstraněna překážka obchodu, ale je nahrazena jinou, takže se proces liberalizace májí účinkem.

Všeobecná dohoda i na tyto případy pamatuje a připouští, aby za podmínek, které stanoví, mohl stát, jemuž vzniká újma, přijmout opatření, které by nežádoucí stav eliminovalo.

Liberalizace tedy není jediným cílem Všeobecné dohody. Druhou důležitou oblastí, jejíž význam stále sílí, je formulování a přijímání pravidel mezinárodního obchodu. Příjímáním Dohody o Světové obchodní organizaci v roce 1994 lze uvažovat o kodifikaci těchto pravidel, neboť jde o vsutku kompaktní soubor norem regulujících chování států v zahraničním obchodě.

2.5 PŘÍSTUP NA TRH

2.5.1 Liberalizace cel

Postupné odstraňování tarifních a netarifních překážek obchodu není vždy a ve všech případech proces přímočarý. Mnohotvárnost tohoto procesu je dána vývojem světové ekonomiky, ale i specifitostí jednotlivých druhů výrobků.

Nejméně problémová je liberalizace průmyslových výrobků. Jestliže v roce 1947 měly vyspělé země, které jsou v dnešní době členy OECD, průměrnou celní incidenci ve výši asi 40 %, lze po půlstoletí existence Všeobecné dohody kvantifikovat celní ochranu jako desetinu výchozího stavu.

Zatím poslední kolo mnohostranných obchodních jednání stanovilo pro liberalizaci celních bariér parametr identický, jako platil v kole předchozím, Tokijském. Deklarace z Punta del Este za cíl Uruguayského kola označila zvýšení vázanosti cel a snížení cel o 33 % s tím, že u vázaných celních sazeb budou za základ považována cla na bázi doložky nejvyšších výhod, u nevázaných cla uplatňovaná v roce 1986. Smluvní strany využily obě metody snižování – harmonizaci i selektivní.

Výsledky splnily očekávání. Procento vázanosti cel se zvýšilo u průmyslově vyspělých zemí ze 78 na 99 %, srovnatelné zvýšení se uskutečnilo u zemí s přechodovou ekonomikou. Podstatně významnější nárůst byl zaznamenán u rozvojových zemí, kde míra konsolidace celních sazeb vzrostla z 21 na 73 %. Česká republika dosáhla stejné vázanosti cel u průmyslových výrobků jako Evropská unie – pokud jde o kapitoly 25 až 97 Harmonizovaného systému nemá Česká republika položky, které by nebyly vázány.

Clu na průmyslové výrobky u průmyslově vyspělých států byla v průměru snížena o 38 % s tím, že toto snížení bylo provedeno v pěti krocích ve čtyřech letech následujících po vstupu v platnost Dohody o vytvoření Světové obchodní organizace. Průměrná celní incidence této skupiny zemí dosáhla na konci přechodného období výše asi 3,8 %.

Pokud jde o specifické oblasti, kterými jsou textilní a zejména pak zemědělské výrobky, byla situace poněkud odlišná. V případě celní ochrany textilu a ošacení došlo rovněž k liberalizaci, snížení však nedosáhlo takové úrovně jako v případě průmyslových výrobků obecně. Vzhledem k vysoké citlivosti této skupiny výrobků vstupovaly i země OECD do Uruguayského kola s vyšším průměrným celním zatížením,

kteří činilo asi 15,5 %, přičemž u Rakouska (před vstupem do EU) to bylo 24 %, u Kanady 20 % atd.

Snížení nedosáhlo celkové úrovně průmyslových výrobků a cla byla v průměru snížena pouze o 20 %. Po uplynutí přechodného období se celní zatížení u průmyslově vyspělých zemí snížilo pouze na 12,4 %. Cla na textil a ošacení dovážené do České republiky nebyla ani před zahájením Uruguayského kola nijak vysoká, jejich průměrná výše činila necelých 10 %, po ukončení procesu liberalizace dosáhla celní incidence 7,6 %.

Snaha učinit transparentním obchod a zejména instrumentář obchodněpolitických opatření používaných v souvislosti s dovozem a vývozem nejcitlivější skupiny – zemědělských výrobků – vedla liberalizaci přes významné zvýšení cel. Stalo se tak procesem, kdy byla dohodnutým způsobem převedena čtá tarifní opatření používaná v tomto sektoru na cla. Výsledek měl zaručit v podstatě stejnou hodnotu obchodněpolitické ochrany jako před počátkem tohoto procesu.

Je zřejmé, že v důsledku tarifkace došlo u tarifkovaných výrobků k výraznému zvýšení cel. Ochrana agrárního trhu tak však dostala jednotící prvek, díky tomu bylo možno sjednat způsob, jak budou cla snižována. Bylo dohodnuto, že všechna cla budou v případě vyspělých zemí snížena o 36 %, v případě rozvojových zemí o 24 %. Vedle těchto průměrných hodnot přijaly smluvní strany závazek, že u každé položky musí být dosaženo minimálního snížení, které v případě vyspělých zemí činilo 15 %, v případě rozvojových zemí 10 %. Diferencováno je i přechodné období pro tento proces. V případě vyspělých zemí bylo sjednáno v délce pěti, u rozvojových zemí 10 let počínaje prvním lednem roku 1995.

Ve snaze zachovat jisté možnosti přístupu na trh i přes to, že se cla tak výrazně zvýšila, zavázaly se země k tomu, že si poskytnou koncese na určité objemy zboží, obchodované za původních podmínek. Stalo se tak zejména cestou celních kvót na běžný resp. minimální přístup na trh.

Česká republika snížila v průběhu posledního kola mnohostranných obchodních jednání cla v průměru o 40 %, u citlivých výrobků, které produkuje sama se tak stalo pouze o 15 % resp. 10 %. Pokud jde o tarifkaci, je Česká republika spíše ve skupině zemí, které tohoto kroku příliš nevyužily. Česká republika tarifkovala pouze asi 10 % položek, zatím co Evropská unie 33 %, Maďarsko 62 % a Polsko 78 % agrárních výrobků.

Schopnost množstevních omezení velmi účinně omezit či vůbec znemožnit zahraniční obchod určitým výrobkem vedla smluvní strany Všeobecné dohody k tomu, že sjednaly velmi kategorické ustanovení, podle něhož žádné zákazy nebo omezení jiná než cla, daně nebo jiné dávky, ať jsou prováděna kvótami, dovozními nebo vývozními licencemi nebo jinými opatřeními, nebudou zaváděna nebo udržována žádnou smluvní stranou.

Schopnost množstevních omezení velmi účinně omezit či vůbec znemožnit zahraniční obchod určitým výrobkem vedla smluvní strany Všeobecné dohody k tomu, že sjednaly z tohoto zákazu řadu výjimek.

2.5.2 Pravidla mezinárodního obchodu

Uskutečnění zahraničněobchodní operace je závislé na řadě skutečností, o nichž rozhodují státy; mohou velmi významně ovlivnit přístup na trh, ale nemají povahu obchodněpolitických nástrojů. Ty články Všeobecné dohody, které tuto problematiku upravují, jsou označovány jako články technické, a ačkoli je možno je vnímat jako ustanovení méně důležitá, jejich správná aplikace je zárukou úspěšného průběhu obchodní operace.

Je skutečností, že **svoboda průvozu** nebyla z hlediska GATT nikdy problémová. Za příčinu je však možno považovat skutečnost, že jde o článek, který snad jako jediný není primárním pramenem práva. Článek V zavazuje smluvní strany Všeobecné dohody, aby poskytly všem ostatním stranám nediskriminační zacházení a nečinily jakékoli rozdíly, pokud jde o původ zboží, místo odeslání, místo vstupu a podobně. Bezproblémovost však neznamená nezávažnost. Situace, kdy by některý ze států pro jinou smluvní stranu nebo obecně omezil či zcela zakázal průvoz zboží přes své území, by mohla velmi zkomplikovat mezinárodní obchod, podstatně zvýšit náklady postižených obchodníků a snížit tak konkurenceschopnost jejich zboží.

Systém valorických cel je v současné obchodněpolitické praxi převažující. K výpočtu konkrétního cla je pak nezbytné znát dvě veličiny. První z nich je celní sazba, která prochází procesem postupné liberalizace, a zejména u průmyslových výrobků bylo dosaženo významného pokroku. Druhou veličinou, která je neméně důležitá, je základ, z něhož se clo, stanovené procentem, vypočte. Nazývá se celní hodnotou a **zjišťování hodnoty k celním účelům** je stejně důležité jako faktor první.

V obchodněpolitické praxi se v minulosti vyvinuly dvě metody, jak celní hodnotu zjistit. Zejména anglosaské zámořské země již od dvacátých let dvacátého století uplatňovaly metodu, podle níž základem pro určení celní hodnoty dováženého zboží byla hodnota obdobného výrobku domácího, takže to bylo v podstatě domácí výrobni odvětví, které určovalo základ pro výpočet cla, a tudíž i clo samo. Článek VII Všeobecné dohody sice stanovil, že celní hodnota má být založena na skutečné hodnotě dováženého zboží, z něhož se clo vyměřuje, jisté skutečnosti právní povahy však umožnily Spojeným státům dále jejich systém uplatňovat. Zásadní změnu přineslo až Tokijské kolo mnohostranných obchodních jednání, v rámci kterého byla v roce 1979 podepsána Dohoda o provádění článku VII Všeobecné dohody o clech a obchodu, nazývaná Kodex o celní hodnotě. Tato dohoda měla povahu samostatného smluvně právního dokumentu, k němuž mohly přistoupit i státy, které nebyly smluvními stranami GATT. Stejnomená dohoda, přijatá v rámci Uruguayského kola, na základní myšlence mnoho nezměnila. Základem pro výpočet cla je podle ní převodní hodnota, což je cena placená, nebo která má být zaplacená za zboží, které bylo prodáno pro vývoz do země dovozu. Dohoda pak připouští založit výpočet cla na jiných hodnotách v ní uvedených, například na základě převodní hodnoty stejného resp. podobného zboží. Cena, kterou dosahuje výrobní odvětví státu dovozu, se z použití vylučuje.

v významnou překážkou obchodu mohou být **poplatky a formality při vývozu a dovozu**. Bez ohledu na úroveň obchodněpolitické ochrany mohou poplatky znamenat tak významnou položku, že podstatně sniží konkurenceschopnost dováženého či vyváženého zboží. K této situaci nemusí dojít zavedením jednoho vysokého poplatku, ale i vybráním řady nižších částek. Poplatky by pak plnily ochrannou funkci cla, aniž by podléhaly zavedenímu procesu liberalizace.

Podobnou roli by mohly sebrát i další formality vyžadované při zahraničním obchodě. Vzájemně četných nebo obtížně splnitelných podmínek na uskutečnění obchodní operace může způsobit ztrátu trhu například v důsledku nemožnosti využít příznivé situace na trhu, a je tedy další překážkou obchodu.

Článek VIII Všeobecné dohody ukládá smluvním stranám omezit poplatky jen na částku odpovídající přibližným nákladům na poskytnuté služby, snížit počet a různorodost poplatků a dávek a případně porušení celních předpisů sankcionovat jen tak, aby šlo (pokud nebyl zjištěn úmysl dopustit se celního podvodu) o pouhou výstrahu.

Obchodněpolitické režimy jsou dosti diverzifikované. Určité obchodněpolitické režimy uplatňují smluvní strany – členové WTO vůči sobě navzájem, jiný, méně výhodný, ve vztahu k zemím, které členy nejsou; odlišné obchodněpolitické podmínky se poskytují rozvojovým a nejméně rozvinutým zemím a výhodný obchodněpolitický režim se uplatňuje v rámci dohod o oblasti volného obchodu a o celní unii.

Tato dosti vysoká diferenciace vede k velmi podrobnému a důslednému zjišťování, jakého je obchodované zboží původu, aby se na výhodách, popř. nevýhodách nepodílely subjekty ze států, které mají požívat jiného obchodněpolitického zacházení. Situace je pak komplikována vysokou mírou rozvinutosti mezinárodní ekonomické spolupráce, kdy je často konečný výrobek souborem součástí pocházejících z většího počtu států.

Zjišťování původu zboží však není rozhodné pouze u obchodněpolitického režimu, ale vztahuje se i na posouzení, jakého původu je výrobek, který byl subvencován, dumpován, vůči kterému lze použít nouzová opatření podle čl. XIX a podobně. Problematika původu zboží je předmětem právní úpravy jednotlivých zemí, což vedlo k situaci, že se režim v jednotlivých zemích dosti lišil. V rámci Uruguayského kola sjednaná Dohoda o pravidlech původu proto po dobu prvních tří let po vstupu této dohody v platnost stanovila tříleté přechodné období k zajištění eliminace jakékoliv diskriminace. Po této době musí být zajištěno stejné uplatňování pravidel původu pro stanovení země původu. Zemí původu daného zboží je buď země, ve které bylo zcela získáno, nebo, pokud se na výrobě podílí více zemí, ta, ve které bylo provedeno poslední podstatné zpracování.

Dohoda se však vztahuje pouze na nepreferenční režimy a uplatňuje se pouze na poskytování zacházení podle čl. I-1 Všeobecné dohody, to je na zacházení podle doložky nejvyšších výhod. Preferenční zacházení s výrobky z rozvojových a nejméně rozvinutých zemí má povahu opatření autonomního, výhody vyplývající z nejméně jednaných podle čl. XXIV se poskytují podle pravidel původu dohodnutých v každé dohodě. Velmi široce pojatá ekonomická integrace na evropském kontinentě a složi-

lost vzájemných preferenčních vztahů vyvolaly potřebu vytvoření tzv. panevropské kumulace, která umožňuje třetí zemím, které se na ní účastní, požívat výhod preferenční bez ohledu na to, který z těchto států se na výrobě výrobku podílí.

Všechna tato pravidla se úzce váží na problematiku celní a i v českém právním řádu jsou upravena v celním zákoně. Tato právní norma nejen uspokojivě transformuje příslušná ustanovení Dohody o WTO, ale je již dosti značně harmonizována s právem Evropské unie.

K úspěšné realizaci obchodní operace je nezbytné mít možnost seznámit se s podmínkami, za nichž se tak stane. Uveřejňování a provádění obchodních předpisů tak vyloženě nežadující „překvapení“ v různém stadiu zpracovanosti operace, která by bylo nutno považovat za jinou překážku obchodu. Všeobecná dohoda proto v článku X ukládá svým smluvním stranám, aby zveřejňovaly všechny akty, v nichž jsou obchodněpolitický režim a otázky související upraveny. To se týká mezinárodních smluv, národních právních předpisů a rozhodnutí příslušných státních orgánů, zejména na soudě, správních úřadů a podobně.

V této souvislosti je akcentován faktor času s tím, že zejména ta opatření, která zhoršují obchodněpolitický režim, nebudou uvedena v účinnost dříve, než budou účedně vyhlášena.

Povinnost zveřejňovat mezinárodní smlouvy vyplývá však i z Charty OSN; povinnost publikovat právní úpravy i příslušná rozhodnutí o jejich aplikaci stanoví řada dalších smluv sjednaných v rámci Dohody o WTO.

2.5.3. Ochranná opatření

Obecná kritéria

Liberalizace v rámci mnohostranného obchodního systému není samoúčelem. Cílem je prosperita a blahobyt obyvatel smluvní strany, a proto je nutno připustit výjimky ze základního pravidla. Všeobecná dohoda obsahuje výjimek řadu a v průběhu zdokonalování systému se i prohlubuje právní rámec s cílem upravit podmínky, za nichž lze k výjimce přistoupit, a tak snížit riziko neodvratného protekcionismu.

Ochrannými opatřeními se rozumějí takové obchodněpolitické nástroje, které vybočují z rámce specifických závazků každého člana, obsažených v jeho listině, které tedy mají mimořádnou povahu a jejichž cílem je ochránit jeho výrobní odvětví od poškozujících účinků jevů, které vznikly mimo jeho území.

Pro přijímání mimořádných obchodněpolitických opatření je nutno dbát několika základních kritérií, jejichž splnění je zkoumáno v rámci mnohostranného obchodního systému.

Kritérium přiměřenosti ukládá, aby ochranná opatření byla svým rozsahem a účinky přiměřená situaci, na kterou reagují. Smluvní strany – členové musí při řešení svých obtíží dát přednost takovým, která mají menší narušující účinky na obchod.

Kritérium dočasnosti přikazuje, aby působení mimořádného obchodněpolitického opatření bylo vázáno na obtíže, které působí na jeho výrobní odvětví. Jakmile bylo

smlouvy, kterými jsou vázání, a vzdají se výkonu vlastní obchodní politiky. Namísto toho vytvoří takové struktury, které jim umožní vydávat společně právní předpisy o obchodní politice, sjednávat mezinárodní smlouvy upravující tuto problematiku a takto stanovený rámec i vytvořenými společnými orgány provádět.

V tomto kontextu je pak zřejmé, že smluvní strany si vytvoří obchodněpolitický režim platný pro celé nové celní území, v to počítajíc i společná cla a další obchodněpolitické úpravy. Zejména vytvoření společného celního sazebníku je úkol náročný, neboť je nezbytné, aby cla a jiné úpravy při zřízení celní unie nebyly vyšší nebo více omezující, než byla ve svých důsledcích opatření původní.

Clu vybíraná jménem celní unie jsou příjmem společného rozpočtu, mezi členy celní unie neexistují celní hranice, zboží pocházející z území kteréhokoliv člena celní unie ztrácí charakter zboží zahraničního, a tudíž nelze použít takových institutů, jako je antidumping, nouzová opatření a podobně.

Aby však bylo možno takto hlubokou ekonomickou integraci uskutečňovat, je nezbytné, aby volný pohyb zboží byl postupně provázen i volným pohybem služeb, pracovních sil a kapitálu.

Základním rozdílem mezi oblastí volného obchodu a celní uníí je skutečnost, že v případě nižšího stupně ekonomické integrace sice dojde k postupnému odstranění celních a netarifních překážek obchodu, ale vůči třetím zemím uplatňují smluvní strany tohoto seskupení vlastní, samostatnou obchodní politiku. Celní unie postupuje dále a vedle liberalizace vzájemného obchodu provádí i společnou obchodní politiku vůči třetím zemím.

2.6.2 Rozvojové země

Právní regulace obchodu s rozvojovými zeměmi představuje patrně nejdynamičtější část mnohostranného obchodního systému. Příčin je celá řada a figurují mezi nimi takové skutečnosti, jako je značný vývoj uvnitř této skupiny. Jestliže v počátcích byla mluvčím rozvojových zemí Austrálie a většina dnešních států náležejících do této skupiny byla závislými územími, v dnešní době, po procesu dekolonizace, významně vzrostl nejen počet rozvojových a nejméně rozvinutých zemí, ale zvýšil se i jejich význam ve světové ekonomice.

Havanská charta na problematiku rozvojových zemí pamatovala, tyto otázky měly své místo v samostatné kapitole o hospodářském rozvoji. Všeobecná dohoda je ze známých důvodů stručnější a ve svém článku XVIII o státní pomoci hospodářskému rozvoji připouští, že smluvní strany, které jsou na počátečním stupni vývoje a jejich ekonomika může zajistit jen nízkou životní úroveň, budou nuceny sáhnout k opatřením postihujícím dovoz a že tato opatření jsou oprávněná.

Toto ustanovení je pozoruhodné ze dvou důvodů. Za prvé proto, že definuje rozvojovou zemi a toto vymezení dosud nebylo revidováno. Za druhé proto, že založilo základ pro specifické chápání role rozvojových zemí v mnohostranném obchodním systému.

Původní článek XVIII však nebyl pro rozvojové země uspokojivý. Jedním z důvodů byla skutečnost, že při obchodněpolitických jednáních na celnětarifních konferencích byla důsledně požadována reciprocita. Jinou příčinou byla komoditní skladba obchodu s rozvojovými zeměmi a jeho tarifní ochrana. Většina rozvojových zemí byla zejména vývozcí surovin, z nichž se však ve vyspělých zemích vesměs nevybíralo clo nebo clo velmi nízké, a bylo proto obtížné hovořit o tom, že by vyspělé země poskytovaly hodnotné koncese. I tyto skutečnosti pak způsobovaly, že se rozvojové země jen v nízké míře účastnily na celnětarifních konferencích, míra jejich vázanosti obchodněpolitických opatření byla nízká a cíl Všeobecné dohody ve vztahu k těmto zemím zůstával nenaplněn.

Polovina padesátých let přinesla revizi článku XVIII a umožnila rozvojovým zemím přijímat flexiblnější ochranná opatření zejména v případě nově vznikajících výrobních odvětví nebo obtíží s platební bilancí.

Nové pohledy na problematiku však přinesla až tzv. Haberlerova zpráva, která obsahovala analýzu překážek vývozu z rozvojových zemí, což zároveň znovu nastolilo citlivou otázku preferencí rozvojovým zemím.

V polovině šedesátých let, kdy došlo k masivní prezentaci rozvojových zemí, došlo ke dvěma závažným událostem. V roce 1965 byla Všeobecná dohoda doplněna o část IV, nazvanou Obchod a rozvoj a věnovanou problematice obchodu s rozvojovými zeměmi. V roce 1964 se poprvé sešla Konference OSN pro obchod a rozvoj (UNCTAD), která se stala pro další desetiletí těžištěm snah této skupiny zemí a politicky orientovaným fórem jejich názorů.

Preference hrály v obchodněpolitických vztazích s rozvojovými zeměmi důležitou úlohu, i když i v tomto případě došlo k významnému posunu. Samotný článek I:2 Všeobecné dohody vyjímá vztahy bývalých metropolí a na nich závislých území ze zacházení podle doložky nejvyšších výhod. To vedlo k tomu, že i státy Evropské unie nejen v části čtvrté Římské smlouvy, ale i v dalších ujednáních definovaly svůj vztah k rozvojovým zemím, k nimž měly v minulosti úzké vazby, specificky.

To vyvolávalo znepokojení jiných vývozců, exportujících tropické produkty, kteří byli v přístupu na trh EHS znevýhodněni. Při řešení otázky, zda připojením nové části IV o obchodu a rozvoji byla či nebyla učiněna výjimka z klíčového článku I Všeobecné dohody, nedošly smluvní strany ke konečnému řešení. Jisté však je, že tato nová část přinesla zřejmou dualitu práv a povinností vyplývajících z GATT, neboť vyspělé státy se tak zavázaly, že nebudou vůči rozvojovým zemím vyžadovat při obchodněpolitických jednáních reciprocitu a naopak budou dodržovat standstill a rollback.

Jasno do situace vneslo druhé zasedání Konference OSN a obchodu a rozvoji v roce 1968, které dojednalo a Valnému shromáždění OSN předložilo projekt Všeobecného systému preferencí. Systém v roce 1970 Valné shromáždění schválilo a dalo tak zemím právo poskytnout rozvojovým a nejméně rozvinutým zemím jednostranné a dobrovolné preference, přičemž záleželo na poskytnutím státu, kterým zemím, na které druhy zboží a v jaké výši či rozsahu celní slevy poskytně.

kou a nabídkou na jeho trhu aut. Je proto charakteristické, že křivky nabídky a poptávky na světovém trhu protínají osu P v konkrétních bodech A' a B'.

Zatím jsme měli možnost rozpoznat pět efektů ze specializace a obchodu:

1. komoditám s komparativní výhodou se otevírá nová poptávka,
2. ceny vyvážených komodit se se značnou pravděpodobností zvyšují,
3. ceny dovážených komodit jsou obvykle nižší,
4. změny v cenách vedou k realokaci zdrojů,
5. životní úroveň vlivem zlepšení směnných relací v zemi roste.

To, jak vysoké budou cenové posuny, záleží na elasticitách nabídky a poptávky. Přestože určení komparativní výhody či nevýhody je zakódováno do nabídkové strany (tj. do komparativních nákladů), na výsledném efektu výnosů či ztrát se ve stejné míře podílí i poptávková strana, jak to ilustruje graf světového trhu. Efekt procentuální změny tržeb z prodeje domácí výroby se tak po otevření obchodu může mezi komoditami výrazně lišit, přičemž u komodit s komparativní nevýhodou půjde do záporných čísel.

Ve zbytku světa začíná Ricardie obsazovat trhy aut, což určitě není příjemné tamním výrobcům. Pouze v případě, že jejich mezní náklady poklesnou až k mezním nákladům konkurence z Ricardie, jejich zestráněná domácí výroba může přežít. To je i náš případ, kde výroba 800 tisíc aut ve zbytku světa zůstala zachována a jeho automobilový průmysl se dostal do polohy neúplné specializace. V tomto režimu import Ricardie funguje jako přísná norma efektivního vynakládání zdrojů ve zbytku světa. **Tlak na zvyšování konkurence a tržní kontrola efektivního vynakládání zdrojů je dalším celospolečenským efektem obchodu.**

Tím, že u rozhodování o specializaci jde o interakci nabídky a poptávky celého světa, každá účast v mezinárodní dělbě práce je konfrontována se čtyřmi skupinami ekonomických subjektů: domácích spotřebitelů, domácích výrobců, zahraničních spotřebitelů a zahraničních výrobců. V každé zemi je postavení dané skupiny **konfiktivní** a navíc u každé komodity se do konfliktu dostávají země na opačné straně komparativní výhody.

V našem případě výroby aut jde například v Ricardii o konflikt mezi lobby výrobců (ti bojují za volný obchod) a lobby místních spotřebitelů aut, kterým se ceny aut při volném obchodu zvyšují. Ve zbytku světa půjde o konflikt mezi dovozci a protekcionistickou lobby výrobců místních aut, kteří musí vyklidit část trhu. Konflikt zde zůstane, i kdybychom mohli teoreticky dokázat, že svobodný obchod zvyšuje celospolečenskou životní úroveň ve všech zúčastněných zemích, nebo dokonce že se nakonec budou mít lépe jak spotřebitelé v Ricardii (dražší auta jsou více než proporcionálně kompenzována levnějšími dováženými výrobky), tak i zkrachovali výrobci aut ve zbytku světa. Jejich kapitál se totiž může postupně přelít buď do místních odvětví s komparativní výhodou, nebo dokonce do rozvoje automobilového průmyslu v Ricardii.

Výnosy a ztráty z otevření ekonomiky můžeme po odhadnutí tvarů nabídkových a poptávkových funkcí kvantifikovat. V Ricardii existující výrobci dosahují nejen dosavadní tzv. přebytek výrobců (např. ve formě cashflow) daný plochou e (nad křiv-

kou S při ceně 70 \$ až k bodu A), ale po exportní expanzi získávají další přebytek výrobců navíc. Ten má jednak formu renty o ploše $a1 + a2 + b$. Rozšiřující se výroba aut dále získává přebytek výrobců o ploše d . Na druhé straně spotřebitelé aut v Ricardii ztrácejí spotřebitelský přebytek $a1$ a $a2$ (za ně musí nyní platit) a zůstane jim jen c . Celospolečenský efekt z otevření obchodu auty v Ricardii zjistíme jako rozdíl mezi dodatečnými výnosy výrobců a ztrátami spotřebitelů:

$$(a1 + a2 + b + d) - (a1 + a2) = b + d \quad (1.10)$$

Z uvedeného také vyplývá, že výnosy kapitalistů v automobilovém průmyslu se v Ricardii zvedly (jsou-li vyjádřeny v penězích), a to výrazně více, než kolik ztratili spotřebitelé. Automobilové lobby by se proto vyplatilo zaplatit odpůrcům liberalizace (např. zástupcům domácích spotřebitelů) odškodné a přitom se siále ještě mít lépe než bez liberalizace vývozu.

Pomocí obdobné úvahy si může čtenář spočítat, jak to bude s efekty obchodu auty ve zbytku světa. Lze zjistit, že v něm z liberalizace profitovali spotřebitelé, a celospolečenské dodatečné výnosy lze kvantifikovat plochou trojúhelníků $b' + d'$. Efekty výnosů „celého světa“ z obchodu auty nám pomůže odhalit graf světového trhu. Trojúhelníky $b + d$ z Ricardie a $b' + d'$ zbytku světa se zde znovu objevují jako plocha mezi křivkami nabídky exportu, importní poptávky a osou P. Znamená to, že ve svém souhrnu z účasti v mezinárodním obchodě získávají všechny zúčastněné země. Efekt je zde dvojitý, jak ho popisují oba trojúhelníky v prosředním grafu: **jednak se lépe využívají celospolečenské zdroje (produkční efekt) a jednak spotřebitelé mají lepší a levnější výběr (spotřební efekt).**

Vzhledem k obdobným cenovým elasticitám nabídky a poptávky v Ricardii a ve zbytku světa jsou oba efekty počítány jako plochy trojúhelníků, v našem případě oceněny obdobně ve výši 9 miliard \$. To znamená například 9 % z hodnoty produkce aut v Ricardii. Ve svém úhrnu ve výši 18 mld \$ je to 30 % z hodnoty aut prodaných na světovém trhu.

V tomto místě se dostáváme k problematickým otázkám kvantifikace čistých přínosů pro společnost, které spadají pod metodologickou doménu tzv. ekonomie blahobytu. Navržená zkratkovitá kalkulace je značnou abstrakcí, která má určitě mnoho alternativ. Za prvé, náš soud je normativní, protože implikuje situace jako „lepší“ a „horší“ a kompenzuje při tom slasti a strasti různých subjektů. Soudí se, že zisk 1 tolaru u výrobců aut v Ricardii zcela kompenzuje ztrátu 1 tolaru z užítku jejich spotřebitelů. Výsledné agregátní „dobro“ zcela zakrývá existenci individuálních negativních případů. Víme, že diskuse otláček redistribuce pro jejich přílišnou sepijatost s etikou nepatří mezi silné stránky ekonomie. Náš pohled je proto jen parciální a nelze mu přičknout obecnou platnost. Nicméně výnosy a ztráty konkrétních subjektů, a z toho plynoucí jejich politické postoje, jsou holou realitou.

Jsou zde ještě další otázky. Například problémem je, jak efektivně se zrušená výroba 600 tisíc aut ve zbytku světa může přelít do odvětví s komparativní výhodou. Nejde jenom o mobilitu pracovníků, ale také o transferabilitu kapitálu. Transakční